

בעיותיהן של המשפחות המעורבות בישראל – תוצאות סקר שנערך בקיץ 2008

20.01.2009

ד"ר לודמילה איגנבליק (ד"ר לסוציולוגיה)
מנכ"לית העמותה לזכויות משפחות מעורבות

דמוגרפיה

לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בארץ חיים 315,400 אזרחים המוגדרים בתור 'אחרים', מדובר באלה שמשרד הפנים לא רשם אותם כיהודים.

אנו מתייחסים להגדרות המקובלות בספרות המדעית: **יהודי* הלכתי**, משמע נולד לאם יהודיה או עבר גיור; **יהודי לא הלכתי**, מי שקשור גנטית לעם היהודי אך לא עומד בדרישות ההלכה; **לא יהודי מבחינה אתנית**, משמע רוסי, אוקראיני או בן לאום אחר.

אחוז אלה המוגדרים כאחרים מתוך אוכלוסיית מדינת ישראל נותר יציב במשך שבע השנים האחרונות, ונע סביב ה- 4%.

לפי נתוני הסקר שלנו, שהכיל 518 נשאלים ממשפחות מעורבות, 75% מתוך השייכים למשפחות מעורבות הם ילדים לאב יהודי או נכדים ליהודים מצד האב, ורק 25% הם בני זוג שקיבלו אזרחות מתוקף הזכויות של בן הזוג.

לפי הערכות שלנו חיות בישראל 110,000 משפחות מעורבות, ומספר הילדים הממוצע במשפחות מעורבות הוא כמחצית ממספר הילדים במשפחה יהודית ממוצעת, משמע, 1.3 ילדים במשפחה. 32% של המשפחות האשה היא יהודית מבחינה הלכתית, לפיכך גם ילדיה יהודים מבחינת ההלכה, ולכן אין הם מתמודדים עם הקשיים של משפחות מעורבות.

בשער המשפחות, 68% האשה אינה יהודיה לפי ההלכה, ומשפחות אלה מתמודדות עם קשיים רבים מבחינת הסטטוס האישי והמשפחתי שלהן למשל:

- בעיות רישום נישואין וגירושין
- אין זכות לילדים להירשם כיהודים
- בעיות קבורה
- בעיות באיחוד משפחות

סטטוס סוציאלי

לפי הסקר, מבחינה סוציו-אקונומית המשפחות המעורבות לא נבדלות ממשפחות עולים מברה"מ ככלל. 57% עובדים דרך קבלן כ"א או לפי חוזה אישי, 8% הם בעלי עסקים קטנים, 7.4% ממשיבי הסקר היו מובטלים (בזמן שאחוז האבטלה היה 6% בציבור הכללי), 55% הרוויחו למעלה מ- 4000 שקלים בחודש.

70% הביעו אי-שביעות רצון במישור התעסוקתי, 77.8% הביעו אי-שביעות-רצון ממשכורתם, 61.3% הביעו אי-שביעות-רצון בתחום המגורים, 60.1% הביעו אי-שביעות-רצון מתחום או סטטוס עיסוקם. הסיבות לכך שרבים הפגינו אי-שביעות-רצון מגוונות.

רוב המשיבים אינם עובדים בתחום בו עבדו בחמ"ע, 55.6% לא הצליחו לעבור הסבה מקצועית למרות שעברו קורס הכשרה או הסבה בישראל, 64.6% לא מרוצים משליטתם בעברית, 58.3% שוכרים דירה ואין באפשרותם לרכוש דירה.

המוטיבציה לעלות לישראל

בשביל מאות אלפי העולים שעלו לישראל עם תחילת גל העלייה ב-1990 הרצון לחיות במדינה יהודית, והחשש מהאנטישמיות בבררה"מ היווה את הסיבה המרכזית לעלות. בקרב העולים שעלו לאחר שנת 2000, עולה ש-77% מציינים את הרצון לחיות במדינה משגשגת יותר כלכלית, כסיבה העיקרית שמשכה לעלייה לישראל, זאת למרות השיפור הכלכלי במדינות חמ"ע באותה תקופה. בנוסף לגומי המשיכה לישראל, 69.1% ציינו שקיימים היו גורמים שדחפו את אותם לאבד את הרצון לחיות בחמ"ע. 60.6% ציינו את היותה של ישראל מדינה יהודית כגורם של משיכה לעלות, 51.3% מנשאלים שעלו החל מ-2000, ציינו שהרצון לחיות בקרבת משפחותיהם – שעלו קודם לכן – היווה מקור משיכה לעלייה.

הקשר עם העם היהודי

כפי שצוין, 75% מתוך המשפחות המעורבות קשורת בקשר גנטי לעם היהודי, לפיכך לא מפתיע ש-74% מהנשאלים ראו עצמם שייכים לעם היהודי. 24% מתלבטים בשאלה זו, ורק 2% לא רואים עצמם חלק מהעם היהודי. 27% מהנשאלים דיווחו שהם נאלצים להסתיר את היותם לא יהודים, ובולט האחוז הגבוה של נשים-מסתירות: 39%. 23% חשים אי-נוחות בחברה הישראלית, כאשר גם כאן אחוז הנשים גבוה מהגברים. באופן טבעי, האחריות של האשה הלא-יהודיה-הלכתית לסטאטוס של ילדיה, מחזק את אי הנוחות שלה.

התבוללות

ההתבוללות של משפחות מעורבות דומה באופיה לאופן ההתבוללות הכללי של יוצאי חמ"ע, משמע התבוללות דרך נישואין ללא יהודים. 20% מהלא-יהודים נישאו בישראל ליהודים צברים או ותיקים (להלן ותיקים), סטטיסטית, 80% ממקרי הנישואין של עולים היו צריכים להתרחש עם בן זוג צבר או ותיק. ניתן להסיק שחוג הידידים והמכרים של הנשאלים מכיל כמות נמוכה יחסית של ישראלים ותיקים, 5% מהנשאלים דיווחו שבחוג הידידים שלהם יש יותר ותיקים מאשר עולים.

ההתבוללות התרבותית מתרחשת בקצב מהיר יותר, 79% מהנשאלים סוברים שילדיהם יקראו, יכתבו וידברו בעברית. 62% דיווחו על היכרות עם תרבות ומסורת יהודית, 59% דיווחו על אהבת זמר עברי, 51% דיווחו שהתרבות היהודית נושאת השפעה משמעותית עליהם, 51% דיווחו שאופי הנופש שלהם הוא ישראלי, 27% היו מעוניינים בנישואים עם חופה אלטרנטיבית, 22% גאים בתרבות הישראלית.

חוק השבות

70% מהנשאלים מתנגדים לכל שינוי בחוק השבות, ועם זאת 32% חושבים שהמדינה לא צריכה לקבל בשעריה כל יהודי. 14% חושבים שיש לשנות את החוק ולקבוע קריטריונים חדשים. שני הנתונים האחרונים מצביעים על כך שחלק מן הנשאלים מבחינים בכך שחוק השבות פותח את הדרך להתאזרחותם של אנשים שיתקלו בבעיות.

בעיות

72% מהנשאלים חושבים שזה לא מתקבל על הדעת שאין בישראל פתרון מוסדי של נישואים אזרחיים, עבור רבים מהם הנסיעה למדינה אחרת כדי להינשא, היא מעמסה כלכלית לא קלה. יש כאלה שמתפללים על כל שדווקא לאורו של אירוע משמח כמו חתונה, הם מגלים שהמדינה רואה בהם זרים בישראל. ישראל נכשלת במאה ה-21 עם נושא שנפתר במדינה מוסלמית כמו טורקיה כבר בראשית המאה העשרים.

31% מהנשאלים מוטרדים מכך שלא יוכלו להיקבר לצד בני זוגם; 27% מתייחסים בשלילה לרישום בתעודת הזהות "לא רשום" (שעדיין קיים בתעודות, למרות הביטול בחוק); 10% חווים קושי עם אי היכולת להתאחד עם משפחתם הלא-יהודית בחמ"ע. נתון זה משתקף גם בפניות שמקבלת עמותת "זכויות למשפחות מעורבות" כדי לקיים לגליזציה של כ-9000 לא יהודים בספק המתגוררים בישראל היום בסטאטוס זמני או לא חוקי. בעיקר מדובר על כ-6000 ילדים דור רביעי ומנישואים קודמים, 2000 הורים קשישים ואלף בני זוג. תחת כולם רובץ צו הגירוש מהמדינה.

היחס אל הדת

אצל מרבית הנשאלים היה יחס אדיש אל הדת בארץ מוצאם, זאת כתוצאה מהחינוך בבתי הספר בברה"מ, חולשתן של הקהילות היהודיות, היעדר למעשה של בתי כנסת, והיעדר למעשה של חיי תרבות יהודיים. עם זאת, לאחר בעלייה לישראל 54% מהנשאלים צמים ביום-כיפור. לפי משאל YNET 63% מהיהודים בישראל צמים ביום-כיפור.

ראינו בצום יום כיפור כקריטריון לקרבה ליהדות. ברור שאחוז המשפחות המעורבות שהיו שומרות על מסורת יהודית, היה גבוה בצורה משמעותית, לולא היחס השלילי של הממסד האורתודוקסי כלפיהם. 79% מהנשאלים חושבים שקיום של מצוות ההלכה הוא עניין למצפוננו הפרטי של האזרח. 57% מביאים התנגדות לכפיה הדתית של היהדות האורתודוקסית על נושאי אישות ועל צביונה של המדינה, וחושבים שאין מנוס מהפרדת הדת מהמדינה. 11% מהנשאלים חושבים שיש לשמר את היהדות כדתה של המדינה, השאר לא הביעו עמדה. מתוך רבע הנשאלים שאינם יהודים אתנית, כשליש מגדירים עצמם כנוצרים. אין בכך הפתעה לאור העובדה שהם עלו ממדינה בה הם היו שייכים לקבוצה הדומיננטית, והנצרות היתה הדת השלטת. להערכתנו, אין פה מקרה של אמונה עמוקה בנצרות, אלא בעיני הנשאלים, מוטב להיות שייך למחנה הנוצרי, מאשר להיות מסווג כ"חסר דת".

יתרה מכך, בישראל ניתן להינשא לפי חוקי הנצרות, ולהיקבר לפי אותם חוקים, מכיוון שהם הודרו מהקולקטיב היהודי, הם נמשכו לקולקטיב הנוצרי.

נתונים אלה עומדים בניגוד לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שממהרת לסווג את מי שאינם יהודים לפי ההלכה, כנוצרים. לפי נתוני הסקר, 12% מהמשיבים שאינם יהודים אתניים מחשיבים עצמם כיהודים, 38% מהם צמים ביום כיפור. משמע ההתבוללות שלהם אל תוך הציבור היהודי בהחלט אפשרי ואף מתרחש.

יש ביניהם מקרים לא רבים בהם קיים רצון להצטרף לזרם של יהדות כלשהו, ומחצית מהמשיבים העדיפו להתעלם מהשאלה הנוגעת לכך.

17% (מאלה שבחרו להשיב) הצהירו שחשבו להצטרף לזרם חילוני או אלטרנטיבי של יהדות, 10% לתנועה ליהדות מתקדמת, 5.5% ליהדות האורתודוקסית, ו-8% ליהדות המסורתית. 34% חשבו להצטרף לקהילה יהודית דוברת רוסית, 11% לקהילה דוברת עברית, ו-62% לא מעוניינים באף תנועה או קהילה.

היחס אל העם היהודי ומדינת ישראל

73% מהנשאלים רואים במשפחות המעורבות חלק בלתי נפרד מהעם היהודי, ובקרב לא-יהודים אתנית האחוז גבוה מעט יותר, 75%. נתון זה שולל את ההנחה שהמשפחות המעורבות שייכות למיעוט לאומי נפרד. 74% מהנשאלים תולים את דגלי הלאום ביום העצמאות, 65% חוגגים את חגי ישראל. נתונים אלה מסבירים את ההשתתפות הגבוהה של המשפחות המעורבות וילדיהן בצה"ל.

מעורבות פוליטית

24% מהנשאלים אינם מתכננים להצביע בבחירות בגלל אכזבה מכולן; 31% עדיין לא החליטו עבור מי יצביעו; 45% יודעים עבור מי יצביעו, והחלוקה היא כזאת: 21% ישראל ביתנו, 10% ליכוד, 5% קדימה, 2% עבודה, 2% מרץ וחמישה למפלגות אחרות. למפלגות הפוליטיות המעוניינות בקולות 110,000 המשפחות המעורבות יש אינטרס להציע הצעות מעשיות לפתרון בעיותיהן.

ירידה

40% מהנשאלים שוקלים ירידה מישראל; 53% מתכוונים להישאר בישראל. העלבון אותו סופגות המשפחות המעורבות בא לידי ביטוי ברצון של רבות מהן להגר למדינה אחרת. לפנינו גם מצב של בזבוז משאבי המדינה שמנסה לקלוט ולהכשיר את העולים, ובו בזמן יוצרת מציאות פוגענית כלפיהם.

גיור

לפי חוקי ההלכה, גיור היא הדרך היחידה של לא-יהודי להפוך ליהודי. 72.8% לא שוקלים לעבור גיור. הסיבות לאי-הרצון הן: 18.7% מסבירים זאת עם קושי הפרוצדורה ואי הוודאות לגבי תוצאות התהליך; 17.4% דיווחו שבעיניהם הגיור מצמצם את חופש הבחירה שלהם לחיות את חייהם לפי ראות עיניהם, שאינם תואמים את חוקי ההלכה האורתודוקסית; 20% דיווחו שכן הזוג היהודי מסרב להצטרף לקורס הגיור, והגורמים הדתיים מחייבים השתתפות של כל המשפחה; 12.7% לא רוצים לרשום ילדיהם לחינוך דתי. 24.5% החלו לבדוק את אופציית הגיור ורק 2.7% עברו את התהליך בהצלחה. מכאן ניתן להסיק כי האפשרות להתגייר היא מוגבלת ביותר. קיימת סיבה נוספת לאי-הרצון להתגייר העולה בראיונות עומק: משפחות מעורבות רואות עצמן לרוב כמשפחות יהודיות, וכאשר (אם לצטט את אחת המראיינים) הן רואות שאלה הרשומים כיהודים רשאים לעשות ככל העולה על רוחם, ולעבור על כל חוק הלכתי, מבלי שנשללת יהדותם רק בגלל מוצאה היהודי של אמם, ואילו הן, שראו עצמן תמיד כמשפחות יהודיות, צריכות לעבור תהליך בעייתי – נשללת מהן המוטיבציה הערכית לעבור גיור.

דרכים לפיתרון

כמו שאמר יו"ר הסוכנות היהודית זאב ביילסקי, אין בתפוצות אף יהודי ללא קרובי משפחה לא יהודית. אנו יודעים שבעלייה של שנות ה-2000, 80% מהמשפחות היו משפחות מעורבות, לעומת 30% בשנות התשעים. המגמה ברורה, ויש לנסות לקרב את המשפחות המעורבות לחברה הישראלית על ידי צעדים בוני אמון. למדינה יש אינטרס להכיר ביהודים לפי שושלת האב כיהודים ולא כגויים, ובכל מקרה לבטל את הסטאטוס המבזה 'אחרים'. חקיקת חוק שיאפשר נישואים אזרחיים ימנע מעולים רבים תחושה של זרות והשפלה, כמו גם הסדרת נושא הקבורה בבתי עלמין אזרחיים. גם המצב בו קרובי משפחה של זכאי חוק השבות חיים בארץ במשך שנים רבות ללא סטאטוס אזרחי, מזיקה במאמצים לשלב בישראל את העולים. למדינה יש אינטרס להפעיל שיקולים הומאניטאריים כדי לאפשר איחוד משפחות. יש להפוך את הגיור האורתודוקסי לתהליך שלא מדיר מתוכו עולים רבים כל כך, ובעיקר יש להתמקד בגיור של קטינים, חיילים וצעירים, וזאת מבלי להפלות את המבוגרים יותר. במקביל, יש לאפשר את החוקיות המלאה של גיורים אלטרנטיביים, מכיוון שאלה מתייחסים את העולים ברגישות ובכבוד גדולים יותר.

סיפורים אישיים

אנה, בת 24, באר שבע

אנה הגיעה לישראל מאוקראינה בגיל 16 סיימה את התיכון והתגייסה לצה"ל. בזמן שירותה הצבאי הכירה את אולג בן 25 מרחובות. הם שירתו יחד באותו בסיס. בהתחלה התפתחה בניהם ידידות ולאחר מכן החלו להיפגש בתדירות גבוהה, בילו את החופשות מהצבא יחד, נסעו להתארח האחד אצל השני. לקראת סוף השירות חשבו כיצד יתגברו על המרחק המפריד בניהם והחליטו לעבור להתגורר יחד בבאר שבע ולא במקום מרכזי יותר מכיוון ושם השכירות זולה יותר.

כשאנה ואולג החליטו להתחתן הם גילו שאינם יכולים להתחתן במדינה שלה הם היו מוכנים להקריב את חייהם. הם יהודים מצד האב ולא מצד האם ולכן על פי ההלכה הם אינם יהודים ואינם יכולים להתחתן בארץ.

אנה: "בהתחלה הייתי בשוק וחשתי מבוכה ובושה. אני החשבתי תמיד את ישראל כמקום הולדתי. שירתי בתפקיד פעיל ביחידה שבה יכולתי להיהרג בזמן ההגנה על ישראל. עשיתי זאת כי חשתי שאני צריכה לתרום כמה שיותר עבור המדינה. כשהתגייסתי אף אחד לא שאל אותי מאיזה צד אני יהודיה. וכשרציתי להתחתן ולהקים משפחה המדינה פשוט התעלמה מאחת הזכויות הבסיסיות שלי, המדינה בגדה בנו".

בני הזוג המשיכו להתגורר ללא הכרה כלשהי מכיוון ולא היה להם כסף לטוס ליוון או לפראג להתחתן כמו שהמון זוגות במצבם עושים. הם החליטו לחסוך לנסיעה אך מכיוון ואנה נכנסה להריון ולא יכלה לטוס הם נאלצו להמשיך להתגורר יחד ללא הכרה כלשהי. במזל טוב נולד ליאון. אולג היה מאוד מאושר להיות אבא. עם לידת הבן גדלו ההוצאות ושוב נאלצו לדחות את הנסיעה. כרגע הם מתגוררים יחד ומגדלים את ליאון. אולג רשם אותו כבנו ונתן לו את שם השפחה שלו. למשפחה אין הטבות, אנה לא רשומה כנשואה ולא כחד הורית. בני הזוג מקווים שבעתיד יצליחו לחסוך כסף על מנת להתחתן ולהיות באופן רשמי זוג נשוי.

ורה מירנוב, סטודנטית במכללה האקדמית ספיר, באר שבע, אוגוסט 2008

תום ורימה לפיטצקי, באר שבע

" אנחנו נאלצנו לצאת מחוץ לארץ כדי להתחתן כי אחד מאיתנו אינו יהודי על פי ההלכה ובארץ אין חוק שמאפשר לאנשים שאינם יהודים להתחתן. החוק הישראלי מתעלם מזכויותיהם של מי שאינו יהודי ואנו חשים אי צדק גמור כלפינו.

אנחנו סונו להתחתן בחוץ לארץ ללא ההורים, קרובים עקב המצב הכלכלי. הטקס לא היה כמו שרצינו. החדר היה ריק, התאפרתי בעצמי לטקס, הייתה הרגשה של לבד בעולם והייתה חסרה לנו עזרה נפשית מההורים. הנסיעה עלתה לנו סכום של כ 20 אלף שקלים בפראג. היה שם צלם וידאו שצילם את הטקס ולאחריו יצאנו לחגוג בארוחת ערב. כמובן שאנחנו רוצים לעשות טקס בישראל ולחגוג עם ההורים, החברים והקרובים. לגבי הטקס אנו לא רוצים חופה מסורתית אלא אדם מהמסד שיחתן אותנו. במדינה הזו רק רב יכול לחתן. לצערנו ישראל היא מדינה שבה החוקים הדתיים מפרים את זכויות האדם ובראשונה הזכות להקים משפחה".

אולגה גונצ'רנקו, סטודנטית באוניברסיטת בן גוריון, אוגוסט 2008

מריה, בת 68, יוקנעם

מריה מתגוררת בעיר הצפונית יוקנעם. אישה קטנה ורזה נראית בסביבות גיל 70 דופקת על הדלת.

" האם פה הקורס לגיור? " היא שואלת. "כן", עונים לה המורים מהמכון ליהדות. הם הסתכלו אחד על השני באופן מפתיע. "אנו עושים קורסי הכנה לגיור". האישה מילאה את הטפסים, לקחה קבלה עבור התשלום לקורס והלכה. באחד מהשיעורים הראשונים אחת המורות בשם סופה מבקשת מכל אחד מהתלמידים לדמיין את הבחינה ברבנות ולהסביר מדוע בחר להתגייר. כשהגיע תורה של מריה היא החלה לספר את סיפור הגיור שלה. " אני בת 68 וסבא שלי (כך קראה לבעלה) בן 84. הגענו לישראל לפני 20 שני מכפר על יד העיר רוסטוב שברוסיה. סבא שלי יהודי(מתכוונת לבעלה), הילדים והנכדים שלו מנישואיו הראשונים מתגוררים בישראל והם עוזרים לו ומבקרים אותו. לי אין קרובים ואין לנו ילדים משותפים למרות שאנו מתגוררים כבר 40 שנים יחד. אנו חיים לבד ובזמן האחרון הוא חולה לעיתים תכופות ומאוד קשה עבורו המחשבה כי ניקבר בבית קברות שונה. הוא לא רוצה להיות באדמה בלעדיי. אחד מחברי הכיתה שואל אותה אם הם שומרים על המסורת בבית והיא עונה " כמובן ובנפש אני מרגישה שאני יהודיה ולא משהו אחר". היא ממשיכה את הסיפור " כל החיים אני יחד עם הספר ומראה ספר תורה בלוי. כל שישי בערב אני מכינה אוכל, מדליקה נרות שבת ואנו יושבים יחד. הוא פותח את היין, מקדש, בוצע את החלה ומברך את הברכות. לאחר מכן אנו סועדים את ארוחת הערב והולכים לישון. אין לנו מכונית ואנו לא נוסעים בשבת. אנו שומרים את כל החגים, צמים 3 פעמים בשנה, לפני חג הפסח אני מגעילה את הכלים ומכשירה את הבית".

מהסיפור נראה כי זו לא השנה הראשונה שלה כיהודיה גם ללא קורס היהדות מריה יודעת להכשיר עוף ולחגוג את ליל הסדר. למרות הכול על פי תעודת הזהות היא רוסיה וגם לאחר 40 שנה לצד בעל יהודי אין לה את הזכות להיות איתו לאחר המוות. הרצון להיות ביחד לאחר המוות הוביל את האישה פעמיים בשבוע להגיע מיוקנעם לחיפה בשני אוטובוסים ולחזור בלילה ליוקנעם. במשך חודשיים מריה הגיעה לכל השיעורים ולאחר מכן החלה להחסיר ולבסוף נעלמה. מריה אמרה שבעלה מאוד חולה וגם לה קשה ללמוד את ההיסטוריה של היהדות ושל העם הישראלי. מריה התבלבלה בתאריכים ובסדר ההיסטוריה ואמרה שהראייה שלה והשכל שלה לא מספיקים והזיכרון שלה לא כמו פעם. כעת אף אחד אינו יודע מה שלומה, היא אינה עונה לטלפון. אולי בעלה חולה או בריאותה התרופפה. כיוון שלא סיימה את הגיור הם לא יקברו יחד.

ולריה ז'דוביץ, מנהלת טכנית של הסקר, אוניברסיטת חיפה, יוני 2008

לובוב ורחובסקי, בת 46, ראשון לציון

לובוב נישאה ליורי שהינו יהודי בשנת 2002 ויש להם ילדה משותפת בת 15 ובת מנישואיו הראשונים של יורי בת 21. הבת משרתת בצבא, היחסים בין לובוב ובין הבת מאוד חמים והיא אף קוראת לה אמא. ללובוב יש 2 בנים מנישואיה הקודמים בני 23 ו 24 המתגוררים בקרטיסטון. לובה ויורי התגוררו בקרטיסטון, מצבם הכלכלי היה טוב והם ניהלו עסק. יורי גידל את הבנים והם לא חשבו על אימוץ רשמי כי לא היה צורך ולא חשבו שיעזבו את הארץ. לפתע עלתה שאלת העלייה בגלל הילדות, לובוב ויורי רצו שלבנות תהיה הזדמנות לעתיד טוב יותר בארץ, הם הגיעו לארץ ב 16 למאי 2007. הבנות התאקלמו היטב בישראל ושניהם מרוצים ולא מצטערים על העלייה למרות ששיש להם געגועים לארץ בה נולדו ולמרות גילם המבוגר שהקש על העלייה. במרץ 2008 הגישו בני הזוג בקשה למשרד הפנים להוציא ויזה לבנים ובאפריל הגיע הסיור. הדבר לא הפתיע אותם מכיוון ועוד בזמן העלייה הגישו בקשה לקבלת ויזה לבנים ונענו בשלילה. הם חשבו שמישראל הדברים השתנו אבל פה קשה יותר ומשרד הפנים אף סירב לתת להם אשרת תייר. האחים אינם יכולים לבוא לביקור משפחתי.

יוליה ברסלבסקי, סטודנטית באוניברסיטה העברית, יוני 2008, ראשון לציון.

קונסטנטין וליזה, ערד

קונסטנטין וליזה הנם זוג צעיר המתגורר בעיר הנגבית ערד. הם מתגוררים יחד ללא נישואים כבר 4 שנים ומגדלים את מקסים, בנם בן השנה.

שאלה: קונסטנטין, תוכל לספר לי מדוע עדיין אינך נשוי?

תשובה: אני יהודי מצד אימי וליזה מצד הסבא שלה מצד האבא ולכן אנו לא יכולים להתחתן בארץ. ליזה אינה מעוניינת לעבור גיור ואין לנו כסף לצאת מחוץ לארץ להתחתן. בהתחלה חסכנו ללימודים, לשכר דירה ולא נשאר כסף לנסיעה. כעת ליזה מסיימת את לימודיה. אני לצערי לא הצלחתי לסיים את הלימודים. לפני שנתיים קנינו דירה, לקחנו משכנתה והחלטנו שעדיף שהכסף ילך לעתיד שלנו, לבית ולא לנסיעה בשביל נייר כלשהו.

היום יש לנו משכנתה וחובות, אנו לא יודעים מתי נסיים לשלם אותם.

שאלה: ליזה מדוע אינך מעוניינת לעבור גיור?

תשובה: למה אני צריכה לעשות את זה, זה לא מכובד כלפי וכלפי היהדות. אני לא מתעניינת בדת ובשאלות של הדת אבל אני מכבדת אותה. יכולתי ללכת לקורס גיור ובמשך שנה לעשות כאילו אני יהודיה, ללבוש חצאית ולהציג את ההצגה הזאת. לדעתי גיור זה צעד רציני וכן שאומר שעם אחר ודת אחרת יקבלו אותי. אני לא יכולה לעשות את הצעד הזה כי אני מרגישה שזה לא נכון עבורי. להתגייר זה כמו כפייה בשבילי. זה אבסורד שזוג שמתגורר יחד הרבה זמן ויש להם ילד לא יכול להתחתן כי אין להם כסף לנסיעה. אחותי לומדת עכשיו קורס גיור היא אינה מעוניינת לקיים מצוות אבל אין לה ברירה. שאלה: קונסטנטין, מה הפתרון שלך עבור הבעיה הזו?

תשובה: את מתכוונת במסגרת המשפחה או במסגרת המדינה? אני חושב שלא במסגרת המשפחה ולא במסגרת המדינה זה יפתר מהר. בשבילנו אולי בעוד שנה או שנתיים שמקסים ילך לגן אז נתחיל לחסוך את הכסף לחתונה. בינתיים אנו אפילו לא מקווים שנפתור את הבעיה מהר יותר. עשינו לעצמנו טקס מעין יום חג, אספנו חברים, כתבנו חוזה משלנו, ליזה תפרה לעצמה שמלה לבנה ועכשיו אנו חוגגים את היום הזה כיום החתונה שלנו. בטח שאנו רוצים שהמדינה תכיר בנו באופן רשמי כאנשים נשואים.

ליזה: אנחנו מכנים אחד את השני בעל ואישה ואומרים שאנו נשואים. אני חולמת לקחת את שם המשפחה של בעלי. במסגרת המדינה היינו רוצים שבעיית הנשואים תיפטר אבל אנו לא מאמינים שזה אפשרי. אנו יודעים שיש ניסיונות להעביר חוק נשואים בממשלה ושיש המון אנשים שרוצים שבמדינה יהיו נשואים אזרחיים. לגבי העמותה אנו שומעים בפעם הראשונה עליה. בעצם התרגלתי שמדינת ישראל אינה המדינה הכי צדיקה בעולם לגבי אזרחיה. אני משלמת את כל המיסים אבל הזכויות שלי הן כמו של עובד זר. זו סיטואציה אבסורדית אך בישראל זה נורמאלי. בגלל זה חשבנו על האפשרות לצאת מהארץ ולחזור לרוסיה, אבל כרגע זו רק אפשרות.

רוניקה זלמנוביץ, סטודנטית באוניברסיטת בן גוריון, יולי 2008, ערד

סיפור שישי אינה 27, קריית אתא

אביה של אינה הוא יהודי ולכן אינה יהודיה לפי ההלכה. אינה עלתה לארץ בשנת 2000, הוריה נשאו באוקריינה, היא סיימה קורס למסאג' ובנוסף סיימה קולג' בתל אביב לאחיות. כיום עובדת בבית חולים בחיפה. אינה הכירה את דימה, יהודי לפי ההלכה מפטרבורג, שעלה ארצה לבד ללא הורים וקרובים. דימה עבד כטבח באחת המסעדות היקרות בחיפה. אינה: "במשך 7 שנים שכרנו דירה וגרנו יחד. רצינו להתחתן אבל כל הזמן לא הלך: או שלא היה כסף או שלא היה זמן". דימה עבד ללא חופשות מהצהריים עד הלילה ואינה עבדה בזמן הלילה. בבוקר ישנו ובערב עבדו. בזמן זה הצליחו הזוג לטוס לפיטרבורג ולהכיר את ההורים והקרובים של דימה. ההורים הציעו להם להישאר ברוסיה כי ישנה שם דירה והבטיחו לעזור במציאת עבודה. כמובן ששם אין בעיות להישאר. הזוג הצעיר חשב על המעבר לפיטרבורג אבל באותו זמן נכנסה אינה להריון ובעקבותיו דחו את המעבר. הם החלו להתכונן ללידה והחליטו קודם ללדת ואחר כך לעבור לרוסיה. הייתה המון שימחה, דמיטרי היה מאושר שראה באולטרסאונד את העובר שהיה בן 20 שבועות והיה מודאג מאוד כשמשוהו לא היה בסדר. כשהגיע הזמן ללדת נסעו לבית חולים רוטשילד ובדצמבר 2007 נולד להם בן.

אינה: לפני זה כבר שמענו שאולי יהיו בעיות עם המסמכים לבן בגלל שאנו לא נשואים ובגלל זה דרשנו תעודת לידה בבית החולים אבל לא נתנו לנו. דימה ביקש לתת לו טופס בו הוא יכול לחתום שהוא האבא של הילד אבל לא אפשרו לו זאת. בסופו של דבר יצאנו מבית החולים ללא רישום בסעיף האב, מסתבר שהילד שלנו הוא ללא אבא. בשבילנו זה היה שוק, לא יכולנו לדמיין שהמצב יהיה כך. לחברים שלנו ששניהם יהודים נולד תינוק לפני 3 שבועות, הם אינם נשואים אבל כתבו את הבן זוג כאבא.

לאחר החזרה הביתה היו הרבה דברים לעשות, ואמא של דימה הגיעה לעזור להם. לאחר מכן הם יודעו שכן הייתה האפשרות לרשום את האב בתעודת הלידה של הילד במשך שבועיים במשרד הפנים, אבל כשפנו למשרד הפנים חלפו יותר משבועיים והמשרד לא הסכים לכך. חברים המליצו להם לפנות לארגון ציבורי בשן "פמידע"- סיוע משפטי לעולים דוברי רוסית. בפברואר 2008 הגיע נציג של הארגון, חתמנו על חוזה ל 3 שנים עם תשלום חודשי של 200 שקלים ותנאי של סיוע משפטי במשך 3 שנים.

צלצלנו מספר פעמים לארגון ושם אמרו לנו שאנו צריכים לכתוב לשם, לטלפן לשם, לקחת איזה מסמך או טופס אבל לא נתנו לנו שום תשובה מסוימת. כעבור שבועיים קראנו את החוזה והיינו מאוד מאוכזבים ממנו. בתחילת מרץ פנינו לעורך דין שאמר שהמקרה מאוד שלנו מאוד מורכב, הוא צריך לעשות הרבה מאמצים ולבסוף ויתרנו גם על העורך דין. בסוף האביב מכרה הציעה להם עורכת דין שקראה את כל המסמכים ואמרה שהיא יכולה לעזור להם ולדימה שוב הייתה תקווה שירשמו אותו כאבא. בשביל לשלם את שכר הטרחה של העורך דין דימה התפטר מהעבודה וקיבל את הפיצויים. עכשיו אנחנו אוספים את המסמכים הדרושים, הוכחות של חברים, רופאים שהזוגיות שלנו לא פיקטיבית.

אינה מודעת לכך שיהיה צורך להוכיח בבית משפט כי דימה הוא האב, במידה וההחלטה תהיה שלילית אז הפעם הבאה שידונו בתיק יהיה רק בעוד 3 שנים. העורכת דין אמרה שיש סיכוי להימנע מבדיקה גנטית כי היא יקרה אבל אם יהיה צורך דימה מוכן לשלם כל סכום שיידרש. לאינה ישנה הרגשת חוסר אונים מוחלטת ואכזבה מכל הבירוקרטיה.

אינה: אני מרגישה לא נוח, יש הרבה אבות שזורקים את הילדים שלהם ולא מתעניינים בהם ופה להיפך יש אבא של ילד שמוכן לרוץ בכל המשרדים ולהוכיח שהוא האבא של הילד הזה. מילותיה האחרונות של אינה היו שכשהסיפור יסתיים הם יעברו לפטרבורג.

נטליה יבדש, סטודנטית באוניברסיטת חיפה, יוני 2008

סיפור שביעי ורה, 27, נתניה

ורה נישאה באוקראינה ועלתה לישראל עם בעלה השני שאינו יהודי, ועם בנה הבכור רומן, בן 8. בישראל בזמן תהליכי הגירושין הכירה ורה את אנטולי (טולה) ועברה לגור עימו. חודש לאחר הגירושין נולד להם בן. כעת הם גרים יחד: ורה, טולה, רומן ואמיר הקטן. לורה ואמיר יש שם משפחה משותף, לטולה שם משפחה אחר ולרומן שם משפחה אחר. שאלה: מדוע באופן רשמי אמיר אינו הבן של טולה?

תשובה: ברגע שאמיר היה צריך לצאת לעולם עוד לא עבר הזמן שדרוש מרגע הגירושים. אז כשהגענו למשרד הפנים לרשום את הילד כבן קיבלנו ויתור.

שאלה: מה עליכם לעשות על מנת לתקן את הסיטואציה?

תשובה: עלינו לעשות בדיקה גנטית על מנת להוכיח שאנטולי הוא אביו של אמיר. שילמנו עבור הבדיקה היקרה וחיכינו לתוצאות. לאחר מכן הגענו שוב למשרד הפנים על מנת לרשום את אמיר כבנו של טולה. מסתבר ששוב צריך לחכות מכיוון ויש זמן המתנה ורק לאחר מכן יהיה ניתן לרשום את אמיר כבן של טולה. בינתיים אמיר עם שם המשפחה שלי אך אין לו דרכון ואנו לא יכולים לצאת מהארץ.

שאלה: למה אתם לא מתחתנים?

תשובה: "הבעיה" היא שטולה הוא יהודי על פי ההלכה. לקח המון זמן להוכיח בעזרתם של הוריו, קרובים וחברים שהוא יהודי. הוא רוצה להתחתן לפי ההלכה, אבל אני יהודיה מצד אבי כלומר לפי ההלכה אני צריכה לעבור גיור.

שאלה: את לא רוצה להתגייר?

תשובה: ניסיתי, אבל זה היה מאוד קשה. אינני יכולה לשקר ולומר שאני שומרת כשרות ובאותו זמן לאכול בשר חזיר בבית. זה לא נכון. לימוד היהדות לא היה קשה אלא מעניין.

שאלה: מה אתם מתכננים לעשות?

תשובה: ישנן מספר אפשרויות. האפשרות הראשונה היא באמצעות שוחד לקנות גיור. האפשרות השנייה היא לעבור גיור שאורך בין שנתיים לשלוש שנים. בכל מקרה אני לא יכולה ללחוץ על עצמי לסיים את הגיור. האפשרות השלישית היא להתחתן בחוץ לארץ אבל זה לא יעזור לילדים שלי. הייתי רוצה שהם יוכרו כיהודים לפי ההלכה ולא שיהיו זרים בארץ שלהם.

שאלה: האם בניכם עברו ברית מילה?

תשובה: כן, שניהם. הגדול החליט בעצמו לעשות את ברית מילה וכנראה יעבור גיור בצבא. ישנה בעיה נוספת של הבר מצווה, הוא אינו יכול באופן רשמי לעלות לתורה בבית כנסת כשימלאו לו 13 שנים. כמובן שהוא יכול לעשות מסיבה אבל זה לא הטקס הדתי שהוא רוצה לעשות עם כל חברי הכיתה שלו שכולל רבי והנחת תפילין. אין לי מושג איך הוא יתמודד עם הסיטואציה אבל משהו צריך להיעשות בשבילו.

גם שבני הקטן נושא את השם משפחה שלי, זה לא הגיוני זה אבסורדי שבמשפחה של 4 נפשות ישנם 3 שמות משפחה.

שאלה: האם טולה מעוניין לאמץ את בנך הבכור רומן?

תשובה: אנטולי מעוניין לאמץ אותנו אבל תהליך האימוץ אורך המון זמן. אביו של רומן הוא אוקראיני והוא חתם על טפסים שהוא מותר על זכויותיו ושהוא יכול לעזוב. הוא חתם ברצון ולא הראה מעולם איזה שהוא עניין: לא טלפונים, לא עזרה ולא אחריות כלכלית.

אני תרגמתי את המסמכים לעברית ושכרתי עורך דין בבקשה לעבור תהליך שלאבא שלו לא תהינה זכויות הורה. לצערי העורך דין אמר כי צריך החלטה של בית המשפט הישראלי על ויתור הורה. זה אומנם קשה אבל אפשרי, צריך זמן וכסף. לא ניתן לדמיין כמה כסף הוצאנו על כל המסמכים: בדיקה גנטית, בית משפט, אין לנו עוד הרבה כוח. אומנם רומן קורא לטולה אבא אבל יהיה יותר נכון שטולה יהיה אביו מבחינה רשמית. בית הספר למשל סירב שאנטולי ידבר עם המורים של רומן.

למרות שהעברית של טולה טובה וביקשתי מבית הספר שיכירו בו כאבא, ההנהלה והמורים אמרו לו שבגלל שהוא לא האבא החוקי אין לו הזכות לקבל החלטות לגביו. רומן עזב את אוקראינה בגל 3, אני התגרשתי כשהיה בן פחות משנה. הוא לעולם לא הכיר את אביו הביולוגי. אנטולי גידל את רומן 5 שנים. הסיטואציה הזו הרסנית לכולם וחייבת להיפתר.

לריסה זימין, עיתונאית, נתניה, אוגוסט 2008.

• השימוש בלשון זכר הוא לצורך נוחות בלבד

תרגום: לב ארן – רכז עולים בשתי"ל (חיפה והצפון) ואווה כהן - מנחה קבוצות נוער בעמותה

צוות המחקר

ז'דובץ ולריה - רכזת המחקר, אוניברסיטת חיפה
גולדשטיין פבל – סטטיסטיקן, אוניברסיטת חיפה
קוטיקוב דניאל – סטטיסטיקן, אוניברסיטת חיפה

מראינים

אפשטיין דמיטרי, פתח תיקווה
ברסלבסקי יוליה, סטודנטית, האוניברסיטה העברית בירושלים
גונצ'רנקו אולגה, אוניברסיטת בן-גוריון בבאר שבע
גיטלמן טובה, האוניברסיטה העברית בירושלים
דריומוב אולג, נתניה
ורבוב סטניסלב, אוניברסיטת חיפה
זדירין יבגני, באר שבע
זיטניק אנדרי, חיפה
זימין לריסה, נתניה
זלמנוביץ' רוניקה, אוניברסיטת בן-גוריון בבאר שבע
יבדש נטליה, אוניברסיטת חיפה
מינס מרינה, אשקלון
מרינוב ורה, באר שבע